Nr. 8. 12 Krasawika 1924 h. Hod VIII.

KRYNICA

DWATYDNIOWAJA SIALANSKAJA HAZETA

Adres Redakcyi i Adm.: Wilnia, Zawalnaja 7.
Redakcyja adčyniena ad 9 h. ran. da 7 h. wieč.

„Krynica“ kaštuje: na hod 6.000.000 m. p.
Asobny numar kaštuje 200.000 m. p.

DYK ŠTOŽ RABIĆ?

I.

Hetakaje pytańnie my pastawili ŭ 6-ym numary „Krynicy“, pišučy ab tym, „Čamu biadnieje naša wioska?“. Tam my pakazali na hetkija hłaŭnyja **pryčyny** abiadnieńnia našaj wioski:

1. Spadak roznaje waluty, katoraja tak ci inakš zabadziałasia ŭ naš kraj.

2. Nizkija ceny na zboža i druhija wiaskowyja pradukty, kali ich paraŭniać z žaleznymi, perkalam i druhimi fabryčnymi wyrabami.

3. Usio štoraz to bolšy niedachwat ziamli.

4. Błahaja palityka ŭradu, spahadajučaja wialikaj pramysłowaści s kryŭdaj dla pracoŭnaha ludu.

Heta buduć hałoŭnyja pryčyny; jość jašče šmat inšych, jak naprykład: wialikaja hramada ŭsiakich čynoŭnikaŭ, katoryja často ničoha nia robiać, a tolki biaruć hrošy; słaba naładžany handal z zahranicaj, dajučy wolu i zarobak tolki spekulantam i t. d., ale ŭsie hetyja pryčyny kruciacca kala tych hałoŭnych, ab katorych my hawaryli.

Dyk štož rabić, kab było lepš? Adkaz jasny: adkinuć pryčyny, katoryja prywiali da takoha licha. Skažuć mnie: heta ciažka, badaj niemahčyma. A ja im skažu: dyk niaužož ruki apuścić i siadzieć? Niaŭžož wyhladać, pakul jaki dobry dziadźka nam nie pamoža? Nie, z hetaha čakańnia ničoha nia wyjdzie i nam samym treba ŭziacca za rabotu. Dyk pasłuchajcie, jakija na heta jość **sposaby.**

Pieršy sposab — heta budzie **wialiki sialanski chaŭrus**, abo sialanskaja arhanizacyja. Fabryčnyja rabotniki ŭžo zarhanizawalisia; jany majuć swaje arhanizacyi, swaje ŭstanowy; jany družna ŭ arhanizawanaj hramadzie dabiwajucca lepšaj doli i — praŭdu kažučy — pamaleńku dachodziać da jaje.

Adnak z sialanami druhaja sprawa: dahetul my nia majem u našym krai niwodnaha sialanskaha chaŭrusu, niwodnaj ekanamičnaj sialanskaj arhanizacyi.

Zatym-to i kryŭdziać našaha sielanina, chto tolki choča. Tymčasam pany i paŭpanki patrebu takoj arhanizacyi daŭno ŭžo ŭciamili i my widzim roznyja „Towarzystwa rolnicze, leśne“ i t. p, widzim panskija syndykaty dla hrupawańnia i abarony ichniaha kapitału. Heta ŭsio buduć arhanizacyi wialikaha kapitału: panoŭ, padpankoŭ i bahaciejšaj šlachty. A štož my widzim u sielanina? Pakul što ničoha, jak my ŭžo skazali niwodnaje arhanizacyi. Dyk wot za tym sielanin najbolš i cierpić.

Dobra — skaža mnie chto, my ŭsie wiaskowyja žychary čujem i wiedajem, što kiepska biez swajej arhanizacyi, ale štoz my paradzim? Chto ŭ nas pačnie? Na wioscy my sami nie pačniom, bo palicyja zaraz skaža, što „balšawiki“ i ŭ turmu pasadzić. Tak, heta praŭda. Ależ my ciapier majem **swaich** pasłoŭ, katoryja pawinny ab hetym parupicca, hetyjaž pasły nia čužyja, a našyja, **sialanskija,** wybranyja sialanskimi hałasami. Dyk

wot pačatak pawinny zrabić jany; jany pawinny napisać statut, paćwiardzić jaho ŭ wyšejšaj uładу — i pačać arhanizacyju. Hetaja čysta ekanamičnaja i hramadzkaja arhanizacyja pawinna abchapić usio biełaruskaje sialanstwa i zarhanizawać jaho ŭ adzin wialiki, mahutny hramadzki i ekanamičny chaŭrus.

Paśla hetaja sialanskaja arhanizacyja pawinna ŭwajści u łučnaść s takojuža fabryčnaj arhanizacyjaj rabotnikaŭ, kab sumiesna abhawaryć i naładzić swaje časta supolnyja sprawy. Tahdy pradukt sielanina budzie zraŭnawažany ŭ canie z wyrabam fabryčnaha rabotnika i tahdy zhinie ŭsialakaje panstwa-abdziranstwa, zhinuć usiakija spekulanty pierapradaŭcy, zarablajučyja cełyja miljardy i na rabotniku i na sielaninie pierapradajučy ich tawary.

Dyk woś pieršy sposab, jaki moža wywiaści našaha sielanina z taho ciažkoha pałažeńnia, ŭ katorym jon apynuŭsia — heta budzie wialiki **sialanski chaŭrus.** Ab hetym našym pasłom treba padumać — i padumaŭšy — **zrabić.**

Nu, a jak z walutaj i zapasam? Spytaje mianie chto. Biez zapasu-ž trudna žyć čałamieku? Tak, trudna; ale na hetaje pytańnie adkaz dajeć samaje žyćcio: ludzi robiać zapas, ale abo ŭ zołaci, abo ŭ dalarach.

M. Artaj.

Piśma z Čechasławaččyny.

Praha, 25.III. 1924 h.

Świata Niezaležnaści Biełarusi.

Praźskaja Biełaruskaja kolonija z prysutnaściu pradstaŭnikoŭ najrožniejšych čužaziemnych arhanizacyj światkawała dnia 25.III. 1924 h. 6-ja ŭhodki Abwieščańnia Niezaležnaści Biełaruskaj Narodnaj Respubliki. Światočny schod adčyniŭ staršynia pryhatawaŭčaha kamitetu p. Prakulewič, uspomniŭšy pierad usim achfiar za ideał Niezaležnaści paŭšych u minułym hodzie, pamiać jakich schod ušanawaŭ ustawańniem z miajscoŭ. Paśla, aznačyŭšy ŭ karotkich słowach sens i wahu świata, pieradaŭ słowa hałoŭnamu referentu ŭračystaści, Staršyni Rady Respubliki p. Krečeŭskamu, jaki zrabiŭ dakładny, nawukowa abasnawany ahlad wiekawoha imknieńnia Biełaruskaha narodu da swaje Niezaležnaści, ściwierdžawajučy hetym jašče adzin lišni raz pierad usieńkim świetam poŭnaje prawa Biełaruskaha Narodu na hetu Niezaležnaść i wykazwajučy niazłomnuju wieru ŭ chutkaje jaje Ździejśnieńnie. Dakład hety byŭ pryniaty pierapoŭnienaj da apośniaha miejsca salej, hučnymi wopleskami.

Paśla hetaha dakładu nastupili niazličanyja prywitańni ad usich na świecie prysutnych pradstaŭnikaŭ biełaruskich i čužaziemnych korporacyj i čytańnie dajšoŭšych pawinšawalnych listoŭ ad arhanizacyj z prawincyi i inš. nia zmohšych z rožnych pryčyn być na supolnym świacie prysutnymi. Siarod čužych pradstaŭnictwaŭ najbolš było ukraincaŭ.

U paraŭnańni z letašnim światkawańniem taho-ž świata z radaściu možna było stwierdzić nowych pryjacielaŭ dumki Niezaležnaści Biełarusi ŭ asobach prysutnych na świacie delehacyj hruzinskaj, armianskaj,

AD. STANKIEWIČ.

Biełaruskaja mowa ŭ škołach Biełarusi XVI i XVII st. *)

Chočačy hawaryć ab biełaruskaj mowie ŭ škołach Biełarusi ŭ minuŭščynie, biarom XVI i XVII stalećci. Robimo tak zatym, što razwićcio škoł u nas prypadaje na hety čas.

Z pačatku chryścijanstwa pry cerkwach, kaściołach i manastyrach byli, praŭda, škoły ŭ našym krai, ci niešta da ich padobnaje, ale kulturnych śladoŭ pa ich zastawałasia niamnoha. Sapraŭdnaja karyść ad hetych škoł u postaci kulturnych zdabytkaŭ, widočnaja tolki ŭ XVI i XVII st.

Hety čas, heta — čas: wučonaha doktara Fr. Skaryny z Połacka i Ciapinskaha, pierakłaŭšych na biełaruskuju mowu światoje Pisańnie, čas Sym. Budnaha, pišučaha biełaruski katechizm, čas paŭstańnia biełaruska - litoŭskich zakonaŭ u knižcy, pisanaj pa biełarusku, a nazwanaj „Litoŭski Statut“, čas raźwićcia drukarniaŭ: u Wilni, Nieświžy, Zabłudawie i inš., a takža čas, pakinuŭšy pa sabie cełaje mnostwa roznaha rodu biełaruskich knih i dakumentaŭ. Słowam, čas XVI i XVII st. jość časam załatym u raźwićci biełaruskaj kultury ŭ našym krai.

Roznyja byli pryčyny takoha bujnaha raźwićcia našaj kultury ŭ hetym časie u Biełarusi. Adnak hałoŭnyja z ich — heta humanizm, dziaržaŭnaja samadzielnaść, Mahdenburskaje prawa, relihijnyja swarki i inš. Humanizm, heta—kirunak u Europie ludzkoj dumki, damahajučysia bolšaj pašany dla ŭsiaho ludzkoha, ziemskaha suproć dumki duchawienstwa, zwaračwajučaha ŭwahu blizu wyklučna na sprawy relihijnyja. Kirunak hety dastaŭsia i ŭ našy ziemli i prymusiŭ Fr. Skarynu i inš. tłumačyć światyja knihi z niezrazumiełaj užo carkoŭna-sławianskaj mowy na žywuju mowu biełaruskaha narodu.

---

*) Žadajučych hłybiej paznajomicca z hetym pytańniem, adsyłajem pradusim da takich prac:

J. Łukaszewicz — „Historja szkół w Koronie i w Wielkiem Księstwie Litewskiem“ (I-IV).

K. Charłampowicz —„Zapadno-russkija Prawosławnyja Szkoły XVI i naczała XVII wieka“.

tatarskaj i inš. Pradstaŭniki kožnaha z hetych narodaŭ wykazawali supolny z biełarusami interas u budawańni swaich dziaržawaŭ, zaklikali da twareńnia ahulnaha frontu i zapeŭniwali z swajho boku swaje da nas sympatyi i ŭsiakuju mahčymuju pomač. Haračyja słowy synoŭ dalokaha ad Biełarusi Kaŭkaza byli dla sabranych zapraŭdnaj u šmat jakich pahladach niespadzieŭkaj. Pakazałasia ŭsim jasna, što siła imknieńnia da zrealizawańnia dumki Niezaležnaści Biełarusi ŭ sensie aktu z dnia 25 sakawika 1918 h. za hetych apošnich 6 hadoŭ pierarasła ŭsie spadziei šmat kaho nawiet z kruhoŭ kirujučych, abo im blizkich. Uražańnie niastrymanaha razmachu, z jakim za apošnija hady pašyryłasia dumka Niezaležnaści Biełarusi ŭliło prysutnym nowych sił, nowaj wiery i pierakanańnia, što zdabyćcio ideału Niezaležnaści nabližajecca krokami nad usiakija spadziei borzdymi. Budźma-ž na straży!

Światočny schod končyŭsia hramawymi wopleskami i zaklikańniem sławy na češć Narodu j Uradu čechasławackaha, biełaruskaha i ŭsich inšych na świecie, jakich pradstaŭniki byli prysutny na świacie.

Pad mahučyja huki biełaruskaj marseljezy raschodzilisia ŭčaśniki świata, zdawoleny i poŭny nadziei j wiery ŭ płodnaść pracy dla idėi na hod budučy.

KOUŽAN.

Z Biełaruskaj wioski.

Porazawa, Waŭkawyskaha paw. U nas tak jak i ŭsiudy: padatkami saŭsim užo prydušyli. Ludzi čuć dychajuć — a skarb usio što raz to macniej ciskaje. Užo zdajecca nawat i „waršaŭski" rozum nie padychtuje za što bolej płacić. Bo płacim, dyk płacim. I za ziamlu, i za žywiołu, i za chatu, i za swaju haławu, i nawat za niaboščyka. Ludzi spačatku skrabli patylicu, paśla kiašeń, a paśla worsu ŭ kišani, ŭ kancy pačali klaści i dziwicca, kudy heta narodnyja hrošy iduć!? Bo jak paciahnuli ŭsich za kiašeń, to i zakryčali ŭsie: Biada — i stuknulisia ŭ łob. Wot i biada. A kali byli wybary, to ŭsie našyja ludzi hałasawali na numar 1, heta značyć na Witasa. Pryjaždžali aratary, hawaryli nadta charošyja pramowy, kazali, što jak kiniem hałasy na numar 1, to daduć ziamli skolki choćaš, daduć žaleza, soli, hazy, słowam usiaho, tolki ptušynaha małaka nia budzie. Nu i jak tut nie pawieryć. Pawieryli, dyj kinuli, choć nikatoryja kazali, kab časam z hetaha kiepska nia wyšła. Bo jak my ciapier zamiačajem za 1 numar ahitawali jak raz tyja ludzi, jakija niuchajucca s pankami dy s tajnymi. A ŭžo ad taho čaławieka, katory niuchajecca s panami, paŭpankami dy tajnymi, nie čakaj dabra. A takich jość i ŭ našym miastečku, i ŭ susiedniaj wioscy Matašy, i ŭ Bujkiewičach, słowam, jak krapiwy ŭ harodzi! Ciapier užo my razumiejem, čamu heta našyja panki z W. i M. ahitawali tak sama za numar 1. Jany musić dobra wiedali, što ich majontki pry Witasie astanucca całusieńkija, bo-ž i Witas maje taksama swoj „majontačak", dyj jašče i młyn, a swajho nichto nie papuścić.

Praŭda, što pryjaždžali da nas ahitatary z waśmiorki, ale tut my nie paddalisia. Pryjaždžaŭ nawat probašč z Mścibawa, ale i tamu hawaryć nie dali. Na waśmiorku nie papalisia, ale za toje ŭłopalisia ŭ „jadynku".

Biady my majem jašče z Waŭkawyskim dziekanam. Pryjaždžaŭ jon da nas na Čerdziestowaje prošły hod, hawaryŭ nawuku, dy ŭsio ab palitycy. Pačynaje zdajecca dobra, haworyć „Zdrowaś Maryja", čytaje Ewanhieliju, ale paśla, jak pačnie wyčwarać roznyja reČy, to až ludzi słuchać nia chočuć. Ale što ty zrobiš; kab heta było na rynku, to kryknuŭby mo' katory, jak na Mścibaŭskaha probašča, ale ŭ kaścieli, abo na świntary nia budzieš kryčać: hetaž nie karčma i nia rynak. Usiaki wiedaje, što treba ušanawać świa-

---

Mahutnaj pryčynaj dziela raźwićcia biełaruskaj kultury była dziaržaŭnaja samadzielnaść. Praŭda, ŭ hety čas, Biełaruś i Litwa mieli adnaho supolnaha z Polščaj karala i hetym byli zaležnyja ad Polščy. Adnak zaležnaść heta była niaznačnaj. Kraj naš u hety čas mieŭ swajho wialikaha kniazia, swoj Sojm, swajo wojska, a ŭ wa ŭsich ustanowach dziaražŭnaj mowaj była naša mowa biełaruskaja.

Nia mała takža pamahała raźwićciu našaj kultury, našaj aświety ŭ hety čas ,,Mahdenburskaje prawa", jakim kirawalisia našy harady i nikatoryja miastečki i katoraje dawała mahčymaść biełaruskamu miaščanstwu arhanizawacca i raźwiwać swaju biełaruskuju kulturu.

Pamahli, nakaniec, raźwićciu biełaruskaj mowy i kultury takža i relihijnyja swarki na Biełarusi. Spračajučysia miž saboj kataliki i prawasłaŭnyja, kataliki i pratestanty, prawasłaŭnyja i unijaty, staralisia pradusim nawučyć swajej wiery šyrokija narodnyja masy, a nawučyć-ža ich, jak wiedama, najlahčej u rodnaj mowie narodu. Wotźa henyja roznyja praciŭniki pisali knihi ab swajej wiery pa biełarusku, tłumačyli św. Pisańnie i takim čynam raźwiwali biełaruskuju mowu i kulturu.

Aświeta na Biełarusi i Litwie ŭ aznačany čas była blizu wyklučna ŭ rukach duchawienstwa. A dziela taho, što ŭ hety čas aprača wiery katalickaj i prawasłaŭnaj u nas była wiera unijackaja i pratestanskaja (kalwinskaja i socyjanskaja), dyk i škoły byli až hetulki rodaŭ. Ab hetakich i hawaryć tut budziemo.

I. Biełaruskaja mowa ŭ škołach katalickich.

Wialikšaja čaść Biełarusaŭ spačatku ŭ nas chryścijanstwa należyła da wiery chryścijanskaj uschodniaj: unijackaj abo prawasłaŭnaj, ale Biełarusy byli takža i katalikami łacinskimi, choć špiarša było ich niamnoha. Pačatak katalickaj wiery ŭ nas siarod litoŭcaŭ i biełarusaŭ rachujecca ad 1386 h., kali litwin Jahajła, staŭšysia karalom Polščy i wialihim kniaziem litoŭskim, prykazwaŭ chryścić u Wialli našych prodkaŭ całymi toŭpami. Wotźa tady mnoha biełarusaŭ, jak nia chryščonych, tak i prawasłaŭnych, prymała katalictwa, bo inakš dyk Jahajła nie dawaŭ im prawoŭ.

Katalickija škoły zasnowawalisia pry kaściołach

toje miejsca, adzin tolki musić dziekan ab hetym nia wiedaje. Dyk našyja mužčyny dumajuć woś što zrabić. Kali jon jašče raz pryjedzie, dyk zbiarucca, pojduć i skažuć jamu, kab jon abo saŭsim nia wychodziŭ na nawuku, abo kali wyjdzie, to kab hawaryŭ tolki ab relihii, a palityki nie čapaŭ, bo jeju ŭsio adno ludziej nie nawiernie. ADWAŽNY.

Panižany, Świancianskaha paw. Na pachiłaje drewa i kozy skačuć. Tak sama i z našym čaławiekam. Pachiliŭsia jon niebarak pad ciažaram roznych padatkaŭ, bo ciapier wydumali niejkija „pažarnyja". Janož zastrachawać swaje budynki ad niašcaścia nia škodziłab, tolki, kab čaławiek widzieŭ z hetaje strachoŭki jakuju karyść. Tymčasam my jaje nia widzim. Bo tolki pasłuchajcie:

Jakraz na Zadušny dzień prošły hod zhareli ŭ nas try haspadary pa nieaściarožnaści. Pryjechała palicyja, spisała pratakoł i byli čutki što tym haspadarom nia tolki što ničoha nie daduć, ale jašče „za nieaściarožnaść" prydziecca zapłacić štraf. Wot tabie i zakuska — dumajem sabie. Anuž prysyłajuć — pa paru dziesiatkaŭ miljonaŭ marak i heta maje być wypłačana „adškadawanie". Badaj was z wašym „adškadawaniem". Tož płacić samaje strachoŭki treba na hod bolš 50 milj, a „adškadawańnia" tolki 30 ci 40 milj. za ŭsie chaty. Dyk na što nam hetaja biada. Jaki my majem z hetaha interas? Pierad wajnoju choć płacili štrachoŭku, ale za toje kali zdaryłasia jakoje niaščaście, to čaławiek dastaŭšy hrošy mieŭ za što pabudawacca, a ciapier, to ci za 30-40 milj. pabuduješsia? Nikoli. Dyj apròč taho płacić daŭniej treba było ŭ hod saŭsim mała, a ciapier dyk u adzin hod bolš zapłaciš, čym dastanieš za ŭsie hady hetaj niaščasnaj štrachoŭki. Musić užo dobraja heta strachoŭka, kali da jaje zahaniajuć siłaju našaha čaławieka, a jon upirajecca, jak tolki moža i kaža: nie chaču, adčapiciesia wy ad mianie z wašaju štrachoŭkaju. NIEDALOKI.

w. Izabelin, Dziśnienskaha paw. Biełaruskaść u nas raście. Widać heta ŭžo s taho, što kali ksiandzy-biełarusy s pačatku wybaraŭ ŭ Sojm paddzieržawali swoj biełaruski spisak, dyk bolšaja častka parafijan ciomnaja i nieświadomaja bajałasia hetaha spisku, bo pad słowam: biełaruski, jana razumieła niešta rasiejskaje, balšawickaje i dumała, što ksiandzy-biełarusy takža ciahnuć za rasiejščynaj. Druhaja častka parafijan mienšaja, ale razumniejšaja adzywałasia najlepš ab ksiandzoch-biełarusach. Ciapier ža, dzie ŭ parafii jość ksiondz biełarus, znajdziecca moža tolki 20 prac. katalikoŭ, katoryja išče nie razumiejuć, što jany biełarusy i što inšaja reč narodnaść, a inšaja relihija. Astalnyja 80 prac. užo wiedajuć, što ŭ Francyi wiera katalickaja, ale francyzy nie palaki, u Italii wiera katalickaja, ale jany jość Italjancy, taksama ŭ Biełarusi kataliki biełarusy, a nie palaki. J. TARYKA.

Horadnia. U nas tut jość polskaja dziaržaŭnaja himnazija. Wučacca ŭ joj najbolš biełaruskija dzieci. Biada tolki ŭ tym, što mała siarod ich świadomych biełarusaŭ, a moža išče bolšaja biada ŭ tym, što i tyja, jakija wiedajuć, što jany biełarusy i takimi pišucca, — ničoha biełaruskaha nia robiać. Nia majuć jany ani swajej arhanizacyi, ani swajej biblioteki.

Nieświadomyja biełarusy, ci iepš usie tyja, što ŭžo wyraklisia swajho biełaruskaha narodu, abo pačynajuć jaho wyrakacca, nastolki stalisia dzikimi wyradkami, što da swaich wiaskowych baćkoŭ i swajakoŭ, haworačych tolki pa biełarusku, łamajuć swoj jazyk i adkazwajuć im „po polskiemu".

A ciž naša mowa nia jość takoj samaj ważnaj, jak mowa ŭsiakaja inšaja? Dyk wykińcie z haławy, što mowa naša „mužyckaja" i idzicie śladami swaich baćkoŭ! Tady tolki wy budziecie ŭ zhodzie z nawukaj i budzicie karysny swajej Baćkaŭščynie Biełarusi. Inakš Biełaruś praklanie was, jak swaich niahodnych wyradkaŭ.

Byŭšy wučań Horadzienskaj himnazii K. H—IČ.

---

i klaštarah. Da XVI st. ŭ nas katalickija škoły wiadomy tolki ŭ Wilni pry katedry i ŭ Trokach.

U XV st. i ŭ pačatku XVI ŭ nas kaścioły byli duża redka, a štož hawaryć ab škołach!

Pašyreńnie adnak katalickich na Biełarusi škołaŭ prypadaje na XVI st.

Woś cełу rad mienšych i bolšych biełaruskich haradoŭ, jakija mieli ŭ hetym časie katalickija škoły: Hajewa, Barysaŭskaha paw. (1522 h.), Masty, Lidzkaha paw. (1534 h.), Traby, Ašmianskaha paw. (kala 1534 h.), Staržyn, Miensk. paw. (1588 h.), Ikaźń, 1599), Zadarožža (1601) i Druja, Dziśnienskaha paw., Lachawičy (1652), Mahiloŭ (1605), Łahojsk, Barysaŭsk. p., Wialikaja Bierastawica, Juchnawičy, Horadnia, Zabłudawa ŭ Horadzienščynie, Duniławičy i inš.

U hetych škołach wučyli duża mała: čytać, pisać i malicca. Wučyli ŭ ich pierawažna palaki studenty z Krakawa.

Ci ŭžywałasia ŭ hetych škołach biełaruskaja mowa? Nia inakš.

Biełaruskaja mowa była ŭradawaj. Da 1569 h. palakoŭ u Biełaruska-Litoŭskaj dziaržawie (Wialikaje Kniažstwa Litoŭskaje) ličyli čužaziemcami; u Litoŭskim Statucie (u zakonach našaha kraju) 1529 h. Polšč adnosna da nas nazwana čužoj staranoj. Adhetul wywad: u katalickich škołach u nas nie mahli nia wučyć biełaruskaj mowy, mowy ŭradawaj.

U XVI st. blizu ŭsie wyšejšyja pasady ŭ katalickim kaściele ŭ nas byli zaniaty pierawažna praz biełarusaŭ i litoŭcaŭ. Ad pačatku istnawańnia ŭ uas kaścioła, až da XVII st. ŭsich biskupaŭ katalickich u Wilni było 18 čaławiek, a ź ich pieršy, treci i čaćwierty — palaki, a rešta litoŭcy i biełarusy.

Tymčasam blizu wyklučna ad biskupaŭ zaležyła škoła; znača, jany nie mahli nie zwaračwać uwahi na biełaruskuju mowu ŭ škołach.

U kancy XVI st. Wilenskaja Kapituła (Biskupskaja Rada) spraciwiłasia karalu i papiežu s pryčyny naznačeńnia na Wilenskaha biskupa palaka. Widać heta z aktaŭ Kapituły. Z tych-ža aktaŭ widać, što na Sojmie 1597 h. pasły našaha kraju (litoŭcy i biełarusy) baranili prawa mieć biskupam u Wilni čaławieka swajej narodnaści.

Da paławiny XVI st. i daŭžej katalickaje duchawienstwa na biełaruska-litoŭskich ziemlach u urada-

Z Sojmu.

Ministr Kucharski i Žyrardoŭskaja sprawa. 3-ha krasawika hołasami ŭsiaho Sojmu pastanoŭlena addać pad sud Trybunału Stanu p. Kucharskaha, padčas panska-witasoŭskaha ŭradu byŭšaha ministram handlu i pramysłu. Kucharskamu zakidajuć, što jon zrabiŭ škodu dziaržawie na 2.500.000 šwajc. fr.

Žyrardaŭ, heta — fabryčny horad pad Waršawaj. Tam jość wialikaja fabryka roznych pałotnaŭ. Hetaj fabryce ŭrad byŭ pazyčyŭšy ŭ 1919 h. 47.250.000 m. p., što tady stanawiła 2.600.000 šwajc. fr. Da času 1923 h., znača da času ministerstwa p. Kucharskaha marka mocna ŭpała. Išoŭ ŭściaž torh miž uradam i fabrykaj, kolki fabryka maje addać uradu. U kancy Kucharski zhadziŭsia pryniać zamiest 47.250.000 m. p. 20 miljardaŭ m.p., što stanowić tolki 16,900 fr. miest 2.600.000 fr., ci prosta kažučy ŭrad straciŭ jakich 2.500.000 fr.

Wošža Sojm wybraŭ adumysłowuju Kamisiju, jakoj i daručuŭ razhlad hetaj sprawy. Mahčyma, što p. Kucharski pojdzie pad sud Trybunału Stanu; tak zawiecca sud, što sudzić ministraŭ.

Padatki za žywiołu. Urad damahajecca ad Sojmu, kab pryniać zakon ab padatkach za žywiołu. Sprawa ab hetym išče nia skončana, ale zdajecca, što prybudzie išče adzin padatak.

Biełaruskija interpelacyi. Klub Biełaruski padaŭ adpawiednym ministram interpelacyi (zapytańni) ŭ sprawie nadužyćciaŭ palicyi.

Prakuratura damahajecca wydačy pasła Rak-Michajłoŭskaha. Na pasiedžańni 2-ha krasawika Sojm pieradaŭ na razhlad Rehulaminowaj Kamisii zapatrabawańnie Wilenskaha Prakurora ab wydačy našaha deputata Symona Rak-Michajłoŭskaha, jaki abwinawačwajecca z art. 129 p. p. 3 i 6 za pramowu na mitynhu ŭ Łosku, Wałožynskaha pawietu.

Pieraryŭ pasiedžańniaŭ Sojmu. Pracy Sojmu kančajucca 12 krasawika. Pieraryŭ s pryčyny Świata Wialikadnia patrywaje da 15, ci 20 maja.

Biełarusy i budžet (plan wydatkaŭ i prychodu dziaržawy). 7 krasawika Urad pradstawiŭ Sojmu da zaćwierdžańnia časowy budžet da 31 červienia siol. h. U hetaj sprawie ad imia Bieł. Klubu pasoł Rahula mieŭ pramowu.

Hutarki ab haspadarcy.

Jak sieić i wyrablać lon.

I.

Našy haspadyni časta narakajuć, što im nie ŭdajecca lon, a zatym i pałatna mienš. Najbolš narakajuć na „ruku“, katoraja sieiła, pałoła, abo słała lon. Pry hetym dumajuć, što najbolš winawata ruka: kali ruka ščaśliwaja, to lon paručyć. Tymčasam sprawa saŭsim nia „ŭ ruce“, a ŭ čym inšym i wot ab hetym „inšym” ja dumaju pahamanić.

Pierad usim treba skazać u jakim klimaci lon rodzić. **Lon lubić klimat syry**, mokry; lon udajecca tam, dzie blizka woziera, raka, abo bałota. A najlepš jon rodzić pry mory, naprykład u Łatwii. U suchimža klimaci, dzieś pamiž horaŭ, wysoka, dy jašče na piasku, abo na wapianistaj ziamli — lepš i nia sieić, bo prapadzie ŭwieś trud.

Paśla treba wiedać, **na jakoj ziamli** lon udajecca.Lon nia lubić ziamli uhnojenaj, tłustaj, bo kali budzie leta suchoje, to lon wyraście mały, z karotkim

---

waj i prywatnaj pierapiscy karystałasia mowaj biełaruskaj.

Karaleŭski prywilej 1567 h. dadzieny Wilenskaj Kapitule, napisany pa biełarusku.

Z hetych usich histaryčnych faktaŭ, choć ubočna, śmieła možna twiardzić, što kali biełaruskaja mowa mieła ŭ našym krai taki šyroki ŭžytak, dyk jasna, što tak, ci inakš, ale treba było jaje wučycca ŭ wa ŭsich školach. Peŭnie, biełaruskaja mowa ŭ hetych školach jak asobny pradmiet nia wykładałasia, ale ŭsiož była mowaj, jakoj wučyciel i wučni ŭ mnohich wypadkach karystalisia i takim čynam zaŭsiody jaje ŭmieli.

Aprača hetych dowadaŭ ubočnych majem histaryčnyja dannyja, patwiardžajučyja našu dumku biezpasredna. Tak naprykład Michałon Litwin u XVI st. napisaŭ knihu „De moribus Lithuanorum, tatarorum et moscvianum“ (ab zwyčajach litoŭcaŭ, tataraŭ, maskoŭcaŭ), u jakoj miž inšym piša, što ŭ Litwie wučacca „ruskaj mowy“.*) Wyražeńnie „Litwa“ — palityčnaje; pad im razumiejucca ziemli i biełaruskija, ŭwachodziačyja ŭ skład litoŭska-biełarusk. dziaržawy. A kali słowa „Litwa“ razumieć ścisła, to takža jasna, što biełaruskaj mowy wučylisia i ŭ biełaruskich ziemlach, bo kali hetaj, jak kaža, Litwin, wučylisia litoŭcy, dyk tym bolš wučylisia i biełarusy, jakija z litoŭcam stanawili adno haspadarstwa. Bo niamožna dapuścić, kab u wadnym i tymža haspadarstwie ŭ častcy jaho nie biełaruskaj wučyli biełaruskuju mowu, a ŭ častcy biełaruskaj tej-ža mowy nia wučyli.

Z usiaho hetaha bačam, što ŭ školach parachwijalnych katalickich na Biełarusi ŭ XVI st. biełaruskaja mowa choć skromnaje, ale mieła miesca.

Aprača šhoł katalickich u Biełarusi, zakładanych pry kaściołach i manastyroch, jakija možna nazwać parachwijalnymi, byli ŭ nas škoły katalickija jezuickija.

Jezuity — heta takija zakonniki (manachi), jakich hałoŭnaj metaj tady była baraćba z pratestantami, a ŭ našym krai i z prawasłaŭjem. Jezuity na Biełaruś źjawilisia ŭ druhoj pałowie XVI st. Da Wilni prybyli jezuity 1564 h. i załažyli tut Akademiju. Była heta šhoła wyšejšaja. Paśla hetaha pajawilisia jany i ŭ druhija miesty našaha kraju, dzie takža pazakładali swaje škoły. Jezuity byli ŭ: Babrujsku, Biereści,

*) Tady tak zwałasia mowa biełaruskaja. Rasiejskaja mowa i Rasieja u toj čas tolki paczynalisia i zwalisia: Maskowija, mowa maskouskaja.

wałaknom: jaho sonca i hnoj spalać; a kali leta budzie mokraje, to lon choć i zbujaje, ale wałakno budzie takoje hruboje, što da tonkaha pałatna saŭsim nie hadzicca, a tolki wiaroŭki z jaho wić. Aproč taho lon moža wylahčy i padhnić, dyj na uhnojenaj i tłustaj ziamli raście lišnie duža trawy, katoraja časta zahłušaje lon i dziela hetaha taki lon treba niekalki razoŭ pałoć.

Tymčasam lon lubić miejsca nie nadta wysokaje — piaskawoje, i nia nadta nizkaje — chałodnaje i ciažkoje. Wybraŭšy taki siaredni hrunt, na jakim nia było prošły hod ničoha zasiejena, treba jaho zaarać na wiasnu na paru tydniaŭ pierad siaŭboju i tak jaho pakinuć nie baranujučy. Pačakaŭšy adzin abo paru tydniaŭ, treba toje pole **dobra zabaranawać** i na druhi dzień sieić lon.

Lnianoje **siamieńnie** moža być **dwuch hadowaje,** bo tahdy ŭ im wymiraje nasieńnie ŭsialakaj trawy, s katoraj paśla bywaje stolki kłopatu. Bo treba wiedać, što lnianoje siamieńnie žywie bolš jak hod, bo až da 5 let, a trawianoje tolki adzin hod, na druhi jano zamiraje. Sieić treba ŭ dzień pahodny, bo pasieiŭšy ŭ mokry nadta skora ŭznimajecca trawa. Baranawać treba pierawiernutaj baranoju, kab ziernie tolki lahońka prykryć ziamloju, bo inakš jano nia wylazie z ziamli. Zahonaŭ rabić nie radzicca, chiba miejsca ŭžo nadta nizkaje i treba dać spusk wadzie. Nia radzim rabić zahonaŭ zatym, što lon niaroŭna ŭschodzie. Kaliž užo biaz ich abyjścisia trudna, to prynamsia, kab zahony nia byli pakacistyja, a roŭnyja, jak stoł.

Sieić lon treba tahdy, kali ziamla ŭžo dobra acieplicca, bo chałodnaj ziamli lon nia lubić. U suchuju ziamlu lon kidać možna, bo lnianoje siamieńnie sušy nie baicca, a nie baicca zatym, što maje ŭ sabie šmat tłustaści, katoruju my nazywajem alejem.

Lonu nia možna sieić paśla harochu, bobu, łubinu, abo wyki, taksama nia možna sieić paśla jačmieniu; tut možna skazać napeŭna, što lon nia ŭrodzić. Dobra sieić paśla kaniušyny, abo saradeli, niahorš rodzić paśla bulby, abo žyta ci aŭsa, ale najlepš paśla paparu, na adležałaj ziamli, u katoraj niama ŭžo świežaha hnoju.

Dyk wot radzicca pad lon dawać takoje pole, katoraje lažała hod, abo i bolej biaz nijakaha ŭžytku, a najlepš lon udajecca pa **dzirwanoch,** heta znača na takim poli, na jakim niekulki let ničoha nia sieili. A ŭdajecca jon zatym, što toje pole adpačyła, nabrała ŭsich patrebnych da ŭradžaju sokaŭ i nie patrabuje hnoju. A my ŭžo wiedajem, što na lišnie uhnojenym poli, pry mokraj pahodzie, lon dajeć wielmi toŭstaje, čuć nie kanaplanaje wałakno, s katoraha najlepšaja papraducha nia wywiadzie tonkaj nitki i nia wytča tonkaha pałatna.

Zatym ciapier pa tych staronach, dzie ziamla adpačywała, naprykład kala frontu, duža dobra ŭdajecca lon. Pa niekatarych staronach sialanie siejuć lon tam, dzie z zimy wymakła žyta, abo pšanica.

Časam zdarycca tak, što lon zbujaje, i ad dažǯu, abo ad wietru zlaža, što tahdy rabić? Kali lon zloh pierad tym, jak ćwišci, to sausim prapadzie, kali zlaža paśla ćwietu, to treba jaho najskarej rwać, bo zhnije. Siamieńnia ŭžo nia budzie, ale wałakno budzie nadta cienkaje i dalikatnaje.

Paśla lonu nia možna sieić bulby, harochu i druhich stručkowych raślinaŭ. Kaniušyna i roznaje zboža pa loni dobra rodzić.

Pry kancy treba dobra zapamiatać, što lon nadta pustošyć ziamlu, tak što na tym miejscy, dzie byŭ lon nie radzicca sieić lonu praz jakich hadoŭ 5-6, bo inakš ničoha z hetaha nia wyjdzie.

Haspadar.

(Dalej budzie).

Dźwinsku, Horadni, Miensku, Mahilowie, Nieświeży, Oršy, Nawahradku, Pinsku, Połacku, Słonimie, Słucku, Smalensku, Witebsku, Žodziškach.

U škołach jezuickich klasaŭ pryhatawaŭčych nia było. Prychodziačy ŭ ich škoły pawinien byŭ užo pačatki nawukaŭ wiedać. U hetych škołach mowaj asnoŭnaj była mowa łacinskaja. Pa łacinie treba było wykładać nawuki, pa łacinie takža musili i hawaryć miž saboj wučni. Adnak u peŭnym sensie była užywalnaj u škołach jezuickich i mowa biełaruskaja. Łukašewič, historyk škołaŭ u Polšcy i ŭ Litwie ab hetym tak hawora: „U jezuickich škołach mowy narodnaj i miascowych hutarak (narečy) nie apuskali. Relihijnyja hymny, pradstaŭleńni sceničnyja byli ŭ rodnaj mowie, a ŭ niekatorych kalehijach wučyli pa rusku. Słowam, u hetych škołach, kab wučni lepš razumieli, možna było pradmiety wykładać pa biełarusku, pa jakomu u nikatorych kalehijach wučyli sapraŭdy.

Druhi historyk škoł u našym krai Charłampowič, apirajučysia na starych dakumentach (Litterae annuae 1584 h.) twierdzić, što jezuity ŭ 1584 h. u Połackaj Kalehii ŭžo wučyli dziaciej „ruskim piśmienam“, sto znača — wučyli biełaruskaj mowy.

Z hetaha widać, što ŭ Połackaj Kalehii, a takža i ŭ druhich biełaruskaja mowa mieła naležnaje miesca.

I sapraŭdy, „litterae annuae“ XVI i pač. XVII st. hawarać nam, što jezuity siarod biełaruskich masaŭ pa kaściołach i pačatkawych škołach karystalisia našaj mowaj. „Ruthenas litteras“ (biełaruskaj literatury), haworycca tam, wučacca biełaruskija dzieci i prywykajuć da łacinstwa, što znača da katalictwa. A kab mahli jezuity i ichnyja wychawancy wučyć biełarusaŭ pa biełarusku, musili sami hetaj mowy raniej nawučycca. Nawučycca-ž jaje mahli tolki ŭ swaich škołach i kalehijach.

Takim čynam nia tolki pa škołach katalickich parachwijalnych, ale i ŭ kalehijach jezuickich u našym krai, jak u Połackaj, Smalenskaj, Niaswiežskaj i inš. wučyli biełaruskej mowy, abo prynamsi jeju karystalisia, jak mowaj wykładowaj. *)

(Dalej budzie).

*) U kalehijach Wilenskaj, Krožskaj padtrymliwałasia nawuka mowy litouskaj.

Z USCHODNIAJ BIEŁARUSI.

Kolki było delehataŭ. Na nadzwyčajny Usiebiełaruski Zjezd Sawietaŭ z pašyranaj Biełarusi było pryjechaŭšy 305 delehataŭ, z jakich 249 s prawam rašučaha hołasu i 159 s prawam daradčaha.

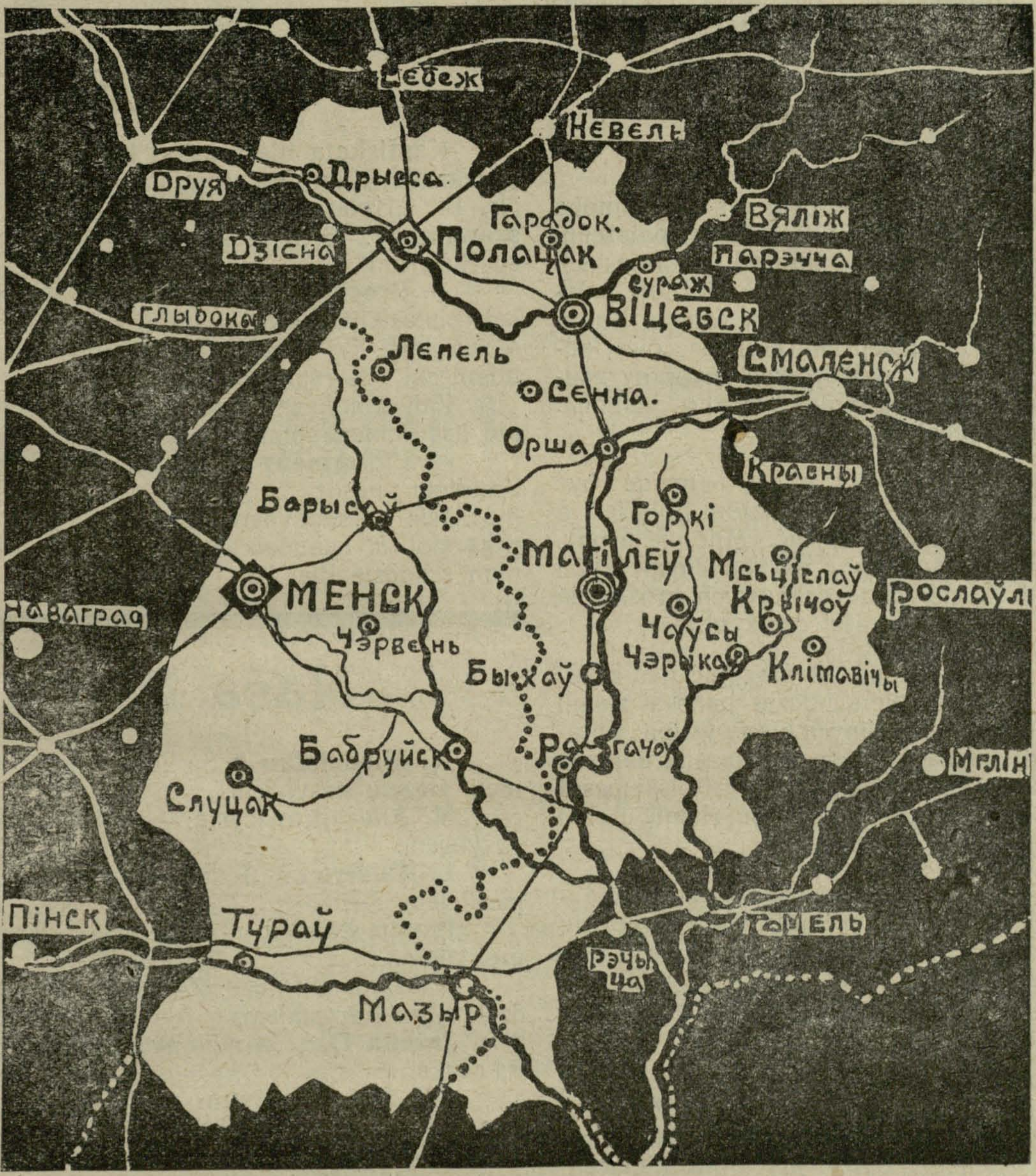

Karta Sawieckaj pašyranaj Biełarusi.

Apráča taho na Zjezd pryjechała pa asabistamu zaprošańniu arhanizacyjnaj kamisii 389 čał. haściej.

Takim čynam, na Zjezdzie było ŭsiaho 693 čał.

U hety lik uwachodziać 75 kabiet, jakija składajuć, takim čynam, 12 z pałowaju procantaŭ ahulnaha liku delehataŭ.

134 delehaty pryjechali z Uschodniaje Biełarusi.

Pa nacyjanalnaści delehaty dzielacca hetkim čynam: 35 proc. — biełarusaŭ, 20 proc. — ruskich, 3 proc. — palakaŭ, 23 proc. — żydoŭ i 7 pr. inšych nacyjanalnaściaŭ.

Źjezd pracaŭnikoŭ aświety. 17-ha sakawika ŭ Miensku adbyŭsia źjezd zahadčykaŭ Pawiatowymi addziełami Narodnaj Aświety pašyranaj BSSR.

Zdawaleńnie biełaruskich škoł Uschodniaj Biełarusi biełaruskimi padručnikami. Narodny Kamisaryjat Aświety BSSR pasyłaje dla škoł pryłučanych da BSSR terytoryjaŭ Homielskaj, Smalenskaj i Wiciebskaj hub. pa adnamu ekzemplaru ŭsich biełaruskich padručnikaŭ.

Naahuł pasyłajecca pa 2540 štuk kožnaj knižki.

Pawietram miž Mienskam i Maskwoj. Zhodna z umowaj, zroblenaj miž Biełaruskim Tawarystwam Pawietranaha Flotu i „Dobrolotom", apošni biare na sabie abawiazak u bliżejšyja miesiacy naładzić pawietranyja znosiny miž Mienskam i Maskwoj i inšymi pramysłowymi rajonami.

U časie Nižaharodskaha kirmašu budzie ŭstanoŭlena pawietranaja linija miž Mienskam i Nižnim-Noŭharadam.

Tawarystwa „Pryjacielaŭ dziaciej“. Centralnaja Kamisija pa palepšańni bytu dziaciej adčyniła tawarystwa „Pryjacielaŭ dziaciej“.

Adčynieny zapis siabroŭ tawarystwa. Da hetaha času zapisałasia ŭ siabry t-wa bolš 20 čaławiek.

SA ŚWIETU.

Polšča. U Polščy za apošni čas duža mnoha haworać i pišuć ab ciažkim pałažeńni na biełaruska - litoŭska - ukrainskich ziemlach Rečypaspalitaj Polskaj. Heta ciažhoje pałažeńnie wytwaryłasia tym, što ni adzin dahetul Polski Urad nie pakłapaciŭsia ab palepšańni doli miascowaj ludnaści. U zwiazku z hetym u Waršawie stworany adumysłowy Kamitet dziela naprawy ŭsiaho błahoha. Pahladzim, jak jon budzie papraŭlać.

.. — .. Ad 1-ha maja siol. h. užo majuć być uwiedzieny ŭ Polščy nowyja hrošy „złote polskie“, a chod marak pawoli dumajuć spynić. Mnohija asoby, što znajucca na hrašowym i ekanamičnym žyćci Polščy bajacca, kab pierachod da nowych hrošaj nia byŭ pryčynaj uzrostu išče bolšaj daražyni.

Łatwija. Užo addaŭna tut pracujuć nad zakonam ab pierachodzie panskaj ziamli ŭ ruki pracoŭnych biaz wykupu. Sprawa eta idzieć da kanca i budzie razwiazana karysna dla biezziamielnych i małaziamielnych. Polski pasoł u Łatwii protestuje prociŭ pierachodu ziamli ŭ ruki pracoŭnych biaz wykupu.

Litwa. Litoŭcy na apošnim pasiedžańni Lihi Narodaŭ wyjhrali sprawu portu Kłajpedy. Z hetaha zdareńnia Litwa duža ciešycca, a staršynia Rady Litoŭskich ministraŭ padaŭ da wiedama hazet, što ŭžo pryšła para, kab Polšč ustupiła Litwie Wilenščynu.

Francyja. Tut niadaŭna adbyłosia abnaŭleńnie ŭradu. Staršynioj astaŭsia tojža Puankare. Adnak cikawa toje, što ministram handlu staŭsia Lušer prychilnik niemcaŭ. Mahčyma, što heta jošć znak niaznačnaj źmieny dahetul niazwyčajna złosnaj palityki francuskaj da niemcaŭ.

Anhlija. U Anhlii ciapier urad rabotnicki. Uwajšoŭ jon, jak wiedama, u znosiny z Sawietami i pieršy padpisaŭ nowy statut Kłajpedy, z jakoha zdawolena Litwa, a što nie padabajecca Polščy.

Niamieččyna. Niemcy mnoha prymušany płacić pieramohšym ich dziaržawam za roznyja pawajennyja škody. Anhlija z hetaj pryčyny ad Niamieččyny atrymała 318.882.000, Francyja 1.803.192.000, Italija 397.832.200, Belhija 1.732.756.000, Japonija 68.368.000, Serbija 262.500.000, Hrecyja 20.574.000, Polšč 15.120.000, Rumynija 33.913.000, Čechasławaččyna 23,153.000, Partuhalija 14.885.000 marak u załacie. Atrymanych ad Niemcaŭ, ale nie padzielanych išče jošć 2.719.003.000, a ŭsich hrošy wypłačanych Niemcami 8.411.339.000 mar. u załacie.

Z WILNI.

Kanfiskata biełaruskaj hazety. 21-ha sakawika pa zahadu Kamisara Uradu m. Wilni skanfiskawany Nr. 14 „Hołasa Biełarasa“, 2-ha krasawika skanfiskawany Nr. 15, a 11 krasawika Nr. 19 tahož „Hołasu Biełarusa“.

— **Prociŭ litoŭcaŭ.** Wilenski Kuratar zahadaŭ, kab pierastali wučyć u Litoŭskaj Wilenskaj himnazii 4 wučyciali: dr. Alsejka, A. Žebroŭskaja, Ks. M. Pramianiecki i Karazij.

Zahad hety stwaraje niabywała ciažkoje pałažeńnie ŭspomnienaj himnazii.

— **Pieramieny u Bieł. Nac. Kamitecie.** Staršynia Kamitetu pasoł F. Jaremič z pryčyn asabistych admowiŭsia ad staršynstwa. Dziela hetaha 14-ha krasawika siol. h. adbuducca pierawybary staršyni na ahulnym schodzie Bieł Nac. Kamitetu.

Naša Pošta.

W. Miadziołku ŭ Šarkaŭščynie: 3 miljony atrymali. Hazetu pasyłajem.

M. Andrejkowičysie: 1 miljon atrymali. Hazetu pasyłajem.

L. Hałatylcu: 3 miljony atrymali. „Krynicu“ pasyłajem.

Ihnatu Łabaču ŭ Amerycy: „Krynicu“ Wam pasyłajem.

Kaŭžanu ŭ Prazie: Za prysłanaje dla „Krynicy“ dziakujem. Karystajem.

Jazepu Dz.: 3 miljony na „Krynicu“ atrymali. Padziaka.

Ant. Dziemiančyku: Adzin ksiondz wypisaŭ dla was 5 numaroŭ „Krynicy“. Čytajcie sami i druhim dawajcie.

Artaju: Duža Wam dziakujem za wašy staćci dla „Krynicy“. Drukujem. Prosim pomnić ab nas.

Niedalokamu: Dziakujem. Drukujem.

Adważnamu: Prysłanaje drukujem. Padziaka.

Haspadaru: Za Wašu pracu ab lonie duža dziakujem. Drukujem.

Wučycielcy M. Smałonskaj: „Krynicy“ Wam pasyłajem 5 numaroŭ. Pašyrajcie.

Sialanam z hm. Warnianskaj: Janku Kusojciu i Ant. Pazbwiču: Pa 3 miljony ad Was na „Krynicu“ atrymali. Dziakujem. Hazetu pasyłajem. Dajcie nam znać, ci wy jaje atrymliwajecie?

Kaz. Swajaku: Wierš Waš atrymali. Dziakujem.

Redaktar-wydawiec **B. Turonak.** Tow. Wyd. „POGOŃ“, Druk. „PAX“ Wilno, zauł. Św. Ignacego 5.